

ШЫБН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгепээн

№ 33 (16807)

2004 чылдың
МАРТ 2,
вторник

Номерни парлагже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 19.00.
Садар өртээ 3 рубль.

Путин РФ-тиң Чазак Даргазының албан-дужаалыга кандидатты адаан

— Ук албан-дужаалга Михаил Фрадковтун кандидатуразын саналдап кжирер — деп, Владимир Путин дыннаган. Россияның Президентизи ындыг шийтирнн Күрүне Думазында парламент хөйүнүң удуртулгазы-биле сүмележишкннерниң соонда хүлээп алган.

«Бистиң мурнувуска Чазак Даргазының кандидатуразын чуртка саналдаар белең эвес соругка салдынган турган. Ол болза бедик мергежилдиг, күрүне ажыл-чорудулгазының яны-бүрү адырларына ажылдап каапкан арга-дуржулгалыг кижжи болур ужурулуг. Чазак Даргазының албан-дужаалыга Европа Чөвүлелиниң комиссиязының чанында сайт деңнелдиг РФ-тиң төлээзи Михаил Фрадков тааржыр деп чаңгыс аай үзөл-бодалга бистер келдвис» — деп, Россияның Президентизи чугаалаан дээрзин «Новости» РИА дыкнаткан.

Михаил Фрадков 1950 чылдың сентябрь 1-де төрүттүнген. 1972 чылда — Москваның станок херекселдериниң институтун, 1981 чылда — Даштыкы садыг-саарылга академиязын дооскан. 1973—1975 чылдарда — ССРЭ-ниң Индияда экономика талазы-биле чөвүлекчизиниң аппаратының ажылдакчызы. 1975-1984 чылдарда ССРЭ-ниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитетиниң Кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы. 1988-1991 чылдарда — ССРЭ-ниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар яамызының даштыкы экономиктиг операцияларны координастаар болгаш таарыштырар кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы база бирги оралакчызы.

1991-1992 чылдарда — КНО-нун салбырының болгаш Женевада өске-даа бүгү-делегей организацияларының чанында Россияның доктаамал төлээ чериниң улуг чөвүлекчизи, Тарифтер болгаш садыг дугайында чингине дугуржулганың чанында Россияның төлээзи.

1992 чылдың декабрьдан тура

— РФ-тиң даштыкы экономиктиг харылзаалар сайыдының оралакчызы. 1993 чылдың октябрьдан тура — Россияның даштыкы экономиктиг харылзаалар сайыдының бирги оралакчызы.

1997 чылдың марттан тура РФ-тиң даштыкы экономиктиг харылзаалар сайыдының албан-хүлээлгелерин түр үеде күүседип турган. 1997 чылдың апрель 18-те РФ-тиң Президентизиниң Чарлы-биле РФ-тиң даштыкы экономиктиг харылзаалар болгаш садыг сайыдына томуйлаткан. Ук албан-дужаалга 1998 чылдың март 23-ке чедир ажылдаан.

1998 чылдың май 14-те РФ-тиң Чазаның Даргазы Сергей Кириенконун чорутканы чазак структуразының реорганизациязының база РФ-тиң Даштыкы экономиктиг харылзаалар яамызын дүжүргениниң соонда, М.Фрадков «Ингострах» АН-ниң директорлар чөвүлелиниң даргазы апарган. 1999 чылдың февраль 23-тен тура — «Ингострах» АН-ниң чингине директору.

1999 чылдың май 23-те РФ-тиң Президентизиниң Чарлы-биле РФ-тиң садыг сайыдына томуйлаткан. 1999 чылдың август 19-та РФ-тиң Президентизиниң Чарлы-биле Владимир Путинниң Чазаның садыг сайыдына томуйлаткан. 2000 чылдың майда РФ-тиң Президентизиниң күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының структуразының дугайында Чарлы-биле садыг яамызын дүжүрген. Оон хүлээлгелери Экономиктиг сайзырал болгаш садыг яамызынче шилчези.

2000 чылдың май 31-де РФ-тиң Президентизиниң Чарлы-биле РФ-тиң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретарының бирги оралакчызына томуйлаткан.

2001 чылдың март 28-те Фрадков РФ-тиң Үндүрүг полициязының федералдыг албанының директорунун албан-дужаалына томуйлаткан. 2003 чылдың мартта РФ-тиң Үндүрүг полициязының федералдыг албанын дүжүрген соонда, Европа чөвүлелиниң комиссиязының чанында федералдыг сайт деңнелдиг РФ-тиң төлээзи кылдыр томуйлаткан.

2003 чылдың июньда Фрадковту Европа чөвүлели-биле харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгыларының талазы-биле Россия Федерациязының тускай төлээзи (эрги албан-дужаалын арттырбышаан) кылдыр томуйлаан.

Фрадков англи болгаш испан дылдарны билер. Өг-бүлелиг. Ийи ажы-төлдүг.

Известия. ru

Россияның Президентизиниң соңгулдалары

НАЙЫСЫЛАЛ БАДЫЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕНИИҢ ТУРАР

— Дмитрий Калчанович, Кызыл хоорай чагыргазының федералдыг соңгулдаларга хамаарылгазы кандыгыл?

— Шуут-ла дорт хамаарылгалыг. Ол-бо кандидат дээш суртаал ажылын чорудар дивейн турарымыс чугаажок болбайн аан, ынчалза-даа сонгукчу бүрүзүңге бодунуң конститусчу эргезин хала чокка боттандыраарына таарымчалыг байдалды хоорайга тургузары — бистиң хүлээлгевис-тир. Ынчангаш болур-чогуур ажылдарны чорудуп тур бис. Маңаа муниципалдыг бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң-даа удуртукчуларында, хоорайның чурттакчы чонунуң-даа талазындан деткимче көргүстүнүп турар.

— «Таарымчалыг байдалдар» деп чүнү ыңча дээринең ол?

— Чижээлээрге, силер боттарыңарның соңгулда участогунарга чедип келген джик силер, а даңзыда фамилияңар чок болган-дыр, сан-медээлерни тодарадыр дээрге, телефон

Россия Федерациязының Президентизиниң соңгулдаларына чедир ийи неделядан эвээш хуусаа турдан. Кызылда бо күрүне ужуру-уткалыг чугула ажыл-хемчегге белеткелдер кандыг янзылыг чоруп турарын бистиң корреспондентивис-биле беседа үезинде хоорайның мэри Д.К. Донгак чугаалап берген.

ажылдавас, девискээр соңгулда комиссиязынче херек аайы-биле чедер дээрге, машина-хөлге шак-шагы-биле келбестээш туруп берген. Мындыг чүүл турбас ужурулуг. Хамыктың ужуру даңзыларда, телефон харылзаазында эвес дээрзи билдингир, март 14-те бодунуң участогунга келген кижжи бүрүзү күрүне ужуру-уткалыг херекке киржип тур мен деп медресээр шак ындыг байдалды тургузар херек.

Өске чурттарны көрүп көрүңер даан, ында күрүне баштыңының соңгулдалары бир-ле байыр-найыр-биле демей, байырлалдың бүгү-ле шинчилери, им-демдектери бар болур: туткар, кудумчуларда хөгжүм, хей-аът кирген сеткил-хөөнер... А бис чүдөн дудаан бис. Бистер база улуг күрүнеде чурттап турар улус ышкажыл бис. Ындыг болганда бодувуска, күрүневиске хүндүткелдиг хамаарылгалыг болур үевис келген.

— Ону чедип алыр дизе, чүнү кылза чогуурул?

— Сонгукчулар күрүнең бирги удуртукчунуң соңгулдаларына киржир ужурулуг. Бүгү деңнелдиң удуртукчулары черчерлерге чонунуң тура-соруунуң илередишкни арыг-силиг оран-савага, шалтаразын чокка, хоойлу-дүрүмге дүштүр эртсин дээш бүгү хемчеглерни алыр хүлээлгелиглер. Соңгулдалар хүнүнде ниитиниң транспорту үзүктел, саадал чок ажылдаан, кудумчулар бокка туттуруп чи-

диртпээн, харылзаа, электрохандырылга үзүктел чок ажылдаан турар ужурулуг.

Кызылда белеткел ажылдарына доктаап көрей. Участок комиссияларын хевирлеп тургускан, олар ажыл-херектерин кылып эгелей берген. Девискээр соңгулда комиссиязының оран-савазын чугайлап, дозулаан. Херегелдиг участоктарга мебельди чедирген, кабинкаларны кылып турар... Харын-даа бадылаашкын болур оран-саваның белеиниң хүлээп алышкынын чорудар бодап турар бис. Чоокта чаа хоорай бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң удуртукчуларын чыып алгаш, бо айтырыг талазы-биле хуралдааш, онза айтырыглар тургустунмас дээрзинге шынзыктым, чүте дизе оларны кижжи бүрүзү чаңгыс эвес удаа ук ажылды кылып келген, бо соңгулдалар бир онзагай дээрзин база билип турарлар.

Хар арыглаашкынының, кыш дургузунда чыылган бок ашталгазының, кудумчуларның болгаш бажыннар даштының чырыдылгазының база чаагайжыдылгазының айтырыгларын чугаалаштывыс. Маңаа кандыг-бир онза күженишкннер үндүрери негеттинмейн турар — ук ажылдарны боттандыраар тускайжыттыңан бүдүрүлгелер бар-ла болгай. Олар даанган хүлээлгелерин күүседип шыдаар дээрзинге идегээр мен.

(Уланчызы 2-ги арылда).

Техниктиг чогаадылга төвүнде

Чемпионадынга киржири-биле

F-2D класстың авиамодельдеринге Россияның ажык чемпионатына киржири-биле Тываның авиамоделистери Екатеринбург хоорайже айттаныпкан. Командада техниктиг спорттун бо хевиринге хоочуннар Анатолий Бершанский, Сергей Литвиенко, Николай Люшаков база Сергей Иванов кирип турар. Маргылдаага судьялары-биле Республиканың уругларның техниктиг чогаадылга төвүнүң башкызы, спорт мастериниң кандидаты Андрей Трипутин база келдирткен.

Россиѳжу рекордту ашкан

Тываның 5 чылы аттыг стадионга Авиамодель спортунун федерациязы дүрген скоростуг АС-2 машинаның республика рекордун демделгези. Ону 9 чыл стажтыг спортчу Артем Молотов кылып үндүрген. Ук модельдин скорозу 238 км/шак, ол сан Россия чергелиг рекордту 2 км шак мурнап турар.

Шанактар чарыжына

Республиканың бирги чери дээш аэрошанактар чарыжына

7 команда, 27 спортчулар киришкен. Оларның аразындан Чадаананың болгаш Бай-Хаактың анык техниктер клувунун спортчулары бо маргылдаага бир дугаар киржип келгени өөрүңчүт. Тиилелгени «Поиск» клувунун (Кызыл хоорай), Республиканың уругларның техниктиг чогаадылга төвүнүң болгаш Немелде өөредилге төвүнүң дуржулгалыг командалары чаалап алганнар. Спортчуларның аразындан Игорь Хазиров, Аяна Базыра база Артыш Шарави эн бедик түңнелдерни көргүскен.

Наталья ГВОЗДАК.

Россияның Президентизинин албан-дужаалына кандидат В.Путинниң хөй-ниитини хүлээп алыр черинде

Россияның Президентизинин албан-дужаалына кандидат В.Путинниң регионал хөй-ниитини хүлээп алыр черинге соңгукчулардан февраль 27-ге чедир 30 муң хире чагаалар, дилег билдиришикиннер, саналоналдар кирген. Оларның саны нежежип турар.

Бижимел-биле кирген дилег саналдарның саны 6,3 муң четкен, хөй-ниитини хүлээп алыр черге келген кижилерниң саны — 22,2 муң. Соңгукчуларның 69,5 хуузу В.Путинниң кандидатуразын деткип турарын илередип турарлар.

Хөй-ниитини хүлээп алыр төптө 1665 билдиришикин, оон 505-и хууда хүлээп алышыкын үезинде кирген. Дерт чүс ажыг соңгукчу телефон харылзаазын дамчыштыр тургузуп турары айтырыгларга хамаарыштыр чогуур харыларны болгаш консультацияларны алган. Хөй-ниитини хүлээп алыр черге келген соңгукчулардан В.Путинниң талалакчыларының деңгизгүрү 94,2 хуу чедип турар.

Күрүнө Баштыңының албан-дужаалына кандидатка соңгукчулардан кирип турар чагыгларның саны болгаш тургустунар Чазактың программазына хамаарыштыр саналдар өзүп турар. Чагааларның сүме-дилег-

лерниң авторларының аразында ортумак болгаш биче бүдүрүлгелер удуртукчулары база хөй бооп турар. Амгы Президентинин талазындан деткимчени олар чугаалап, демдеглек турарлар. Оларның кирип турары саналоналдарының кол-ла негелдези — россияжи биче бизнестин хөгжүлдезин экономика талазы-биле сайзыраңгай чурттарнында дег байдалда турар кылдыр чедип алырының чугулазын күзеп турары. "Бараан бүдүрүлгезинге болгаш ачы-дуза чедирилгезинге ниити национал хемчээлге Европаның ортумак көргүзүү 40 хуу ажып турда, а бистин үлүүсү чүгле 10 хуу бооп турар" деп, Смоленскиниң сайгарлыкчылар каттыжышкынының төлээзи Г.Трасунов демдеглээн. Биче бүдүрүлгелерниң бүрүткелин чорударда, "чангыс көзөңөк" деп принципти шингээдип алыр, отчет бээрин бөдүүнчүдөр, үндүрүг даалгазын чигедир талазы-биле федералдыг деңгелге сөөлгү үеде хүлээп алдынган хемчеглерни бизнесменнер билер. Ынчалзажок ажыл-чорудулганың хевирлеринге көрдүнгөн даңзыны кызырар, лизинг хевирлерин калбартыр, чээли алырының айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле саналдарны Чазактың хүн

айтырыныче кирип турар.

Тус чер эрге-чагырга органнары биле сайгарлыкчыларның аразында ажыл-агыйжы быжыг, бот-боттарын билчир харылзаа ам-даа тургустунмааны чидиг шүгүмчүлөлдө таваржып турар. Нижегородтан коммерсантылар Н.Секретарева, С.Костяков болгаш оон-даа ескелер В.Путинге бижээн чагаазында административтиг болгаш экономика талазы-биле моондактарны чайладыр болдунар-ла хемчеглерни ап чорудуп турар болгай силер деп демдеглевешаан, а чер-черде дүжүметтер бүгү-ле чүүлдерни ол-ла эрги хевээр куду чыпшыр баскаш турар дээрзин хомудал-биле айтканнар. Москва облазындан В.Слесарев: "Март 14-те чүгле Силер дээш бадылаар бис, чүге дизе сайгарлыкчы ажыл-чорудулгага конститусчу бистин эргелеривисти камгалап, кара туразында аажылалга бистерни кагбас, таварыштырбас силер дээрзинге идегээр бис" деп бижээн.

Соңгукчулар хүнүнде соңгукчуларның идепкейин, оларның ыяп-ла бадылап кээрин чедип алырының чугулазын демдеглээн саналдар база бар. Бадылаашкына киржириңиң эргежок чугулазын районнарның масса-

лыг информация чепсектеринге көдээ черлерниң чурттакчыларына чоок болгаш билдингир кылдыр тайылбырлаарын соңгукта штавынга соңгукчулар саналдап турар.

Магадан облазындан В.Шевченко: "Соңгукта кампаниязынга шаптыктаар бодалдыг күштерге хары кылдыр бисте В.В.Путинни деткир хөй-ниитиниң шимчээшкени тургустунган" деп бижээн. В.Шевченко ук организацияның удуртукчузу бооп турар болгаш, соңгукта штавындан оларга ажылдың хемчээлин тодарадып, ап чорудар хемчеглерни чөпшээрер көрүп бээрин дилээн.

А Выборг (Ленинград областы) хоорайның чүс ажыг харлыг узун назынныг чурттакчылары К.Амелина, Е.Васягина болгаш оон-даа ескелер чаңгыс чер-чурттугларына: "Чурттуң хөгжүп сайзыраарын, Россияны чурттакчы бүрүзүнүң чогуучалыг амыдыралын хандыраар херекке Россияның Президентизинге бистин бадылаашкынарыныска даяныр органы бээр бис бе, азы эрге-чагыргага хорадап каап, бажынарныныска олуруп каар бис бе? Сөөлгүзүн болдурбазы чугула!" деп кыйгырыг үндүргөн.

РОССИЯ
ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ
ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ АМ
БОЛУР
СОҢГУЛДАЛАРЫНГА
РОССИЙЖИЛЕРНИ
КИРЖИРИНЧЕ
РОССИЯНЫҢ КОСТУГ
СОҢГУЛДАЛАР ФОНДУЗУ
КЫЙГЫРГАН

"Ниитилелдин политиктиг идепкей чок болгаш чүвени тоомча чок көөр тодаргай кезинге сылдаглап алгаш, соңгукчуларны болдурбазынче, үзеринче чүткүлдүг, бадылаашкының түннелдерин баш бурунгаар тодарадырынга бүзүрелдиг идепкейлиг күштер бар болуп турары харааданчыг" деп Россияның костуг соңгукчулар фондунун кыйгырында чугаалап турар.

"Хамааты бүрүзү чүгле эргелиг эвес, күрүнениң болгаш хууда бодунун, уругларының, уругларының уругларының салым-чолунга ол, салдарны чедирер ужурлуг" деп документиниң авторлары бүзүрелин илередип турарлар.

Кыйгырыгда ат салган еске организацияларның аразында Тайбың болгаш чөпшээржилге федерациязы, Бүгү-россияның инвалидтериниң "Чернобылец" хөй-ниити организациязы, Россияның Кызыл крезиниң Москва салбыры, Россияның сайгарлыкчылар лигазы болгаш ескелер-даа бар.

НАЙЫСЫЛАЛ БАДЫЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

(Төңүзү. Эгези 1-ги арында).

— Бадылаашкын хүнүнде муниципалдыг транспортка чорууру халас диктип турар-дыр?

— Ындыг санал-оналды кирип турганы шын чүве, ынчалза-даа мен анаа удурландым. Кым-бир кижик судче хомудал кириер чүве болза, чаргы-чаалы, аас-дыл хөрлээлеп болур. А ындыг чаргы-чаалының биске херээ чок, ылаңгыя Президентинин соңгукчуларының хүнүнде. Март 14-те муниципалдыг транспорт ажылчын чурум өзүгээр үзүктел чок ажылдаар дээрзин чүгле магадылап болур мен.

— Мэрияның чоокку хүнүнде сорулгалары чүп?

— Участок соңгукта комиссияларынга соңгукчулар даңзын ылавылап тодарадырынга дуза кадары. Бо ажылга хоорайның бүдүрүлгө-ажыгдал чуртталга участоктарын база бажынар комитеттерин хаара туткан. Дачалар талазы-биле ажылды доостувус. Дачаларда хоорайда кири бижидилгелиг 611, көдээде кири бижидилгелиг 36 кижик доктаамал чурттап турары илерээн. Сөөлгүлерин үндүр быжыглан шынзылгалар-биле хандыраары-биле кожуннарже чагааларны белеткеп тур бис. ХБАБ албаны өлгөн болгаш шииттирген хамаатыларның даңзыларын дагын катап хынап турар. Эрте болгаш өөредилге албан черлериниң херектеринин талазы-биле яамы-биле кады дыштанып келген болгаш Тывадан дашкаар дээди өөредилге черлеринден практика эртирери-биле келген студентилер-

биле байдалды анализтеп тур бис. Хоорайның кадык камгалап килдизи найысылалдың эмнелгелеринде чыдар көдээден келген аарыг кижилерниң даңзызы-биле ажылды эгелээм.

Ниитизи-биле алырга, бис ажылчысты үш угланышкына тургускан бис. Баштайгызы — участок комиссияларының ажыл-чорудулганын хандыраары. Ийде, соңгукчуларга белеткел болгаш ону эрттирип турар үеде корум-чурум камгалалы, айыыл чок чорук. Үште — транспорт, харылзаа болгаш еске-даа ажыл-агый база организастыг айтырыглар. Дегерезин көргөн турар үүрмек чүүлдер база бажын ажыг. Ол-бо байдалдар тургустунганда, ындыг "үүрмек" чүүлдер чидиг айтырыгларже хуула берип болур. Чижээлээрге, участоктарга эмчилерниң дежурныйлаашкынын организастаары албан эвес болу дег, ынчалза-даа эмчи дузазы хереклеттине берзе канчаарлы?

Соңгукчуларга белеткелдер үезинде деткимче көргүзеринден ойталаар таварылгалар турбаанын онзаллап демдеглексей-дир мен. Харын-даа улус боттары дузазын саналдап четкилеп кээрдир. Бөгүн меңээ хоорайның хоочуннарының төлээлери келгеш, чамдык эгелекчи саналдарны киридилер. Социал камгалал яамызының албан черлери соңгукта эргелерин ботландырып турар үеде дуза херек хоочуннарының болгаш инвалидтерниң даңзылары-биле ажылды чорудуп турар.

— Республика найысылалының соңгукчуларга белеткелдинге ниитизи-биле

кандыг үнелелди бээр Силер?

— Ажыл чоруп турар. Дүүн Бийскиже ажылчын сургакчылаашкындан эеп келдим. Алтай крайга март 14-те Президент соңгукчулары-биле чергелештир губернаторнун соңгукчулары эртер. Ук кампанияга сураглыг артист М. Евдокимов аажок идепкейлиг киржи бергенин билер силер. Ынчалза-даа соңгукчуларга белеткелдер бистинде база хоомай эвес деп-ле санаар-дыр мен.

— Кызылга декабрьда эрткен федералдыг соңгукчуларның түннелдерин канчаар үнелеп турар Силер?

— Ажылы-биле чугаалаарга, ону сактыр-даа күзелим чок ийин. Дыка хөй соңгукта кампанияларын чурттап эртип келдим, ынчалза-даа ол ышкыш аар соңгукчулар меңээ таварышпаан. Баштай 300 бюллетень, а ооң соонда бир участок комиссиязының таңмазы чиде берди. Кеземче херектери, сайгарышкындар... Ол бүгү тус черде билдингир бир бөлүгүлелгениң ажыл-чорудулганы-биле холбашкан. Моон өөредигни, түннелди үндүрдүвүс. Ам ындыг чергелиг байдал тургустунза, канчаар хөдөлгөн билер бис.

— Чамдык кижилер амгы соңгукчуларны чижилге чок, түннелдери баш бурунгаар билдингир деп бадыткап турарлар-дыр...

— Бирээде, ук кампанияда 7 кордакчы кирип турар. Ол безин эвээш эвес шилилге-дир. Дыл-домак-биле суртаалдап, кончуг кажар пиар-көштерни

ажыглап болбайн аан. Ынчалза-даа кижиниң ажыл-херектери, боттуг ажылының түннелдери кандыг-даа каас-коя сөстөрдөн артык чедингир болур. Тус черниң солуннарын ажып көрүп олураарымга, улуг-ла шуугаазын чок-тур. Бир эвес моон мурнунда соңгукчулар бүдүзүндө регионнары бедик албан-дужаалдыг даргалар, ат-сураглыг артистер, депутаттар эргий кезип, яны-бүрү пиар-компанияларны акшалаандырып келгениниң түннелинде, солуннарың арыннарынга, ооң иштинде тус черниң, тонна-тонна хир-чамныг материалдарны урдундур үндүрүп турган болза, ам ындыг чүве чок. Бир эвес мооң мурнундагы Президент олигархтарга ооргаланып, оларның акша-хөргөңилериниң күсели-биле соңгукта бетиниң кампанияларын чорудуп турган болза, амгы кампанияда олигархтар роль ойнавайн турарлар. Ындыг болганда тус чер деңгелиниң массалыг информация чепсектериниң эрткен үелерде ышкыш акша ажылдап алыр арга-шинээ чок апарган. Мооң-на ужурундан боор, оларның талазындан соңгукчулар темазына хөөн чок хамаарылга, харын-даа чуртта политиктиг күштерниң таарыштыр тургустунганына таарзынмаан сеткил хевирлеттинген хире. Мээң билирим-биле алырга, тус черниң МИЧ-илеринде телевириг эфир болгаш парлагга шөлү хереклеттинмейн аркан, ол безин хөйү чугаалап турары ол-дур. Ынчалза-даа сөөлгү сөс соңгукчуларда, олар-ла ол бүгү эки бе, багай бе дээрзин шиитпирлээрлер.

Ынчалзажок ол бүгү-биле

чергелештир мындыг барымдааны база буруу шавары хоржок — бир эвес кым-бир кижик дискуссия көдүрер күзелдиг болза, көдүрүн, анаа кым-даа шаптраазын болдурбас. Бистин чамдык солуннарыныска амгы Президентиниң чүзүн-даа арттырбайн бактап эгеледи. Ол дээрге оларның арын-нүүрүнге артар чүүл дээрзи чугаажок. Кым-даа оларны ол дээш хай деп оларга хамаарыштыр хемчеглерни алыр дивейн турар болгаш албас-даа.

Кызылда Президентиниң албан-дужаалына кордап турар ийи кандидаттың деткирчи бөлүктери бар. Боттарыныстың талавыстан оларның бүзүрелтирген кижилериниң хоорай чурттакчылары-биле ужуражылгаларын эрттиреринге дең байдалдарны тургузар дээш кызыдып турар бис. Кымның-даа талазын тыртар бодал бисте чок. Канчаарга-даа шилилгени соңгукчулар кылып болгай.

— Солуннун номчукчуларына күзээшкенин кылдыр чүпү чугаалап болур Силер?

— Күзээшкни чаңгыс: март 14-те боттарынарың участоктарынарга баргаш, бадылаңар. Ук ажыл-хемчегге ээ-хары-салгалыг болурун күзээр-дир мен. Чүге дизе чоокку чылдарда чурттуң кандыг угланышкыны-биле углаарын чүгле силер тодарадыр апар силер.

Бо таварылганы ажыглап алгаш, солуннун херээжен номчукчуларына кел чыдар март 8-тиң байырлары-биле байыр чедирдим. Аас-кежикти, бүгү-ле чараш чүүлдерни болгаш кадыкшылды күзелим!

2004 ЧЫЛДЫҢ МАРТ 14 – РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИНИҢ СОҢГУЛДАЛАР ХҮНҮ

Хүндүлүг соңгукчулар!

Соңгукчулар даңзызында адын кириген соңгукчу ол хүн бадылаашкыннар кылып соңгукта участогунга кээп шыдавап апарза, (албан командировкасы, шөлээ болгаш өске-даа чылдагааннар-биле) чогуур девискээр соңгукта комиссиязындан 2004 чылдың январь 28-тен февраль 17-ге чедир азы чогуур участок соңгукта комиссиязындан 2004 чылдың февраль 18-тен март 13-ке чедир үеде бадыткал шынзылгазын алгаш, бадылаашкын болур хүнде турары соңгукта участогунга баргаш, бадылап болур.

Девискээр (участок) соңгукта комиссиязы соңгукчунуң бижимел билдиришкенинге үндезилээш, аңаа бадыткал шынзылгазының херек апарган чылдагаанын айтыкш, бадыткал шынзылгазын соңгукчунуң бодунга азы оон төлээзинге нотариус бүзүрөткөн шынзылганы тыпсыр. Шынзылганы стационар эмнелге-профилактиктиги албан чериниң администрациязы (бир эвес соңгукчу ол албан черинде эмнедип турар болза), ол ышкаш каратытыр азы буруудаттырып турар кижиниң турар албан чериниң администрациязы (бир эвес соңгукчу ол албан черинде каратытыргаш азы буруудаттыргаш турар болза) ындыг шынзылганы тыпсып болур.

Соңгукчу кижини бадылаашкыннар хүнүнде быжыгдал шынзылгазын көргүзөргө, соңгукта участогунда соңгукчулар даңзызынга кирир. («Россия Федерациязының Президент соңгукдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 68 чүүлүнүн 2, 3, 7 пункттары).

Соңгукчулар даңзызында кириген соңгукчуларга соң-

гукта бюллетеньнерин паспортун азы хамаатының паспортун солууру документини көргүзөргө бээр, а бир эвес соңгукчу бадыткал шынзылга-биле соңгуур дээн болза, бадыткал шынзылгазын көргүзөргө, бюллетеньни бээр. («Россия Федерациязының Президент соңгукдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 69 чүүлүнүн 6 пунктузу).

Хамаатының паспортун солууру документ—күрүнениң төлөөткөн органы тыпсыр, хамаатыны бадыткаар документ болур. Россия Федерациязының девискээринге Россия Федерациязының хамаатыларынга хамааржыр ындыг документтер болза:

шериг биледи, шериг билениң орнунга бээр түр шынзылга (шериг албаны эрттирип турар кижилерге);

Россия Федерациязының хамаатызын бадыткап турар түр шынзылга (2П хевир), ону Россия Федерациязының Чазаның бадылаары чурум езугаар паспорт кылдырар үеде бээр;

Россия Федерациязындан үнүп чоруур азы Россия Федерациязынга кээр чурумну таарыштырып турар Федералдыг хоойлуга дүүштүр Россия Федерациязының хамаатызын бадыткап турар документ (Россия Федерациязының девискээринден дашкаар доктаамал чурттап турар кижилерге);

далайжының паспорту (далайжының хууда шынзылгазы).

(«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгукта эргелериниң кол магадылалдарының болгаш референдумга киржир эргелер дугайында» Федералдыг хоойлунуң 69 чүүлүнүн 1 пунктузу).

**ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ
СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ.**

Туран хоорайның муниципалдыг соңгукта комиссиязының составын немээр дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛЫ

2004 чылдың февраль 27 № 40/132-4 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Төп соңгукта комиссиязының «Туран хоорайның муниципалдыг соңгукта комиссиязын тургузар дугайында» 2003 чылдың декабрь 2-де №20/66-4 доктаалын езугаар тургусканы Туран хоорайның муниципалдыг соңгукта комиссиязының составынче томуйлаашкынга кандидатуралар талазы-биле саналдарны көргөш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгукта эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 22,24 чүүлдеринге дүүштүр Тыва Респуб-

ликаның Соңгукта комиссиязының доктаадыгы болза:

1. Туран хоорайның муниципалдыг соңгукта комиссиязының составынче бадылаар эргелиг кежигүнү кылдыр 1961 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Би-Хем кожуунуң ЗАГС (хамааты камгалалының актылар бижилгези) килдизинин начальниги, РФКП-ниң Би-Хем салбырының бюрозундан депшигкен **Валентина Баян-ооловна ЕНЗАКТЫ** томуйлаар.

2. Бо доктаалды республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

**Тыва Республиканың Соңгукта комиссиязының даргазы
Ш.Ч.МОНГУШ.**

Тыва Республиканың Соңгукта комиссиязының секретарының хүлээлгезин күүседип турар О.У.ООРЖАК.

СОҢГУКЧУЛААРНЫҢ ҮНӨЛЭЭШКИНИ, БОДАЛДАРЫ

• Чагаалар допчулалы •

РФ-тиң Президент соңгукдалары 2004 чугула болуушкун. Аңаа белеткел ажыл-чылдың март 14-те болуп эртер. Бо дээрге дары Бүгү-россияда, оон иштинде Тыва Россияның амыдыралында политиктиг Республикада кидин түлүк чоруп турар.

Соңгукчуларның мурнунда Президентиниң кандидатынга бүрүткеткен чеди кордакчының аразындан Президентиге кымны шилип алырын шийтпирлээр кончуг чугула сорулга салдыган. Бистиң чуртувустун келир үези, тодаргайлаарга, социал экономиканың бурунгаар хөгжүлдэи, чурттакчы чоннуң амыдырал-чуртталгазының үндезини-биле экижири ам соңгуп алып Президентивистен бүрүнү-биле хамааржыр. Ону соңгукчулар ылаптыг билерлер.

Президентиге соңгуур кандидатын ылаптыг шилип алган, ол дээш бадылаарын үзе шийтпирлеп алган соңгукчулар «Шын» солунунун редакциязынче чагааларны бижээн, оларның келири уламчылавышаан. Чагааларның кол утказын, оларны кымнар бижээнин допчузу-биле таныштырар-дыр бис.

Россияның Президентизинге кымны соңгуурун шилип алган дугайында чагаалар-биле таныжарга, оларның авторлары чүгле амгы Россияның Президентизи В.В.Путинни шилип алган болуп турар, оон өске кайы-даа кандидаттың ады чок. Чүгле соңгукчулар В.В.Путинни шилип алганының, соңгуур деп шийтпирлээниниң дугайында тодаргай бижип турарлар. В.В.Путин ажылдап келген дөрт чылының дургунда Россияның социал-экономиканы хөгжүдөр, чоннуң амыдырал-

чуртталгазын экижидер, күрүне тургузуун быжыглаар, хоойлудүрүмнү сайырадыр, даштыкы чурттар-биле харылзааларны калбартыр, ханыладыр болгаш өске-даа ажыктыг, бурунгаар депшилгелиг көрүштүг ажыл-херекти кылганын соңгукчулар демдеглээн. Владимир Владимирович эгелеп алган херээн чедишкенин уламчылаарынга, моон соңгаар Россияның бурунгаар хөгжүлдэинге төлөптүг үлүүн кирип шыдаарынга улуг бүзүрелин илереткенер. Ооң-биле чергелештир оон чедир кылбаан чүүлдерин айтыкканнар. Чурттакчы чоннуң амыдыралының деңгели чавыс, яды кижилерниң саны хөй болуп артпышаан, өртектер, ылаңгыя хлеб өртөз, өзүп турар. Шалыңны, пенсия, пособияни өстүрүп турар-даа болза, улустун эки амыдырал-чурттаарынга ол ам-даа чедишпес...

«В.Путин биче буурай улусче сагыш салып чоруур дарга деп билер мен. Оон тодаргай херечизи Тываның Россияга каттышканының 60 чылын федералдыг деңгелге байырлаар дугайында Чарлыкка ат салганы болур. Тываның социал-экономиктиг хөгжүлдэинге ол улуг идигни бээр» деп, Кызыл хоорайда соңгукчу Маңнай-оол Оюн чагаазында айтыкан. Кызылда күш-ажылдың хоочуну Маадыр-оол Данзын мынчаар бижээн:

Депутаттарга кичээндириг

ЧАҢГЫС ЧЕРДЕ ТАПТАВЫШААН

2002 чылдың республика бюджетинден чедир албааны 1265 муң рубльди негээш, Тыва Республиканың Чазаның ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы арбитраж судунче кирип, хомудаан билдиришкенин суд хандырбаан дугайында бистиң солунууска ынчан бижээн. 2003 чылдың төнчүзүнде Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының төлээзи арбитраж судунун хуралынга хомудалын ойталааш, бо талазы-биле херекти соксадырын дилээн.

Ол дээрге республиканың хоойлу чогаадыкчыларының Тываның күүсекчи эрге-чагыргазының хоойлуга үндезилээн барымдааларын көргөш, оон ыңай судтажырга түңнел чок болурун билгени ол боор.

Херектиң ужуру мындыг: парламентиге 2002 чылдың бюджетиниң күүселдезин көрүп тура, 1265 муң рубльди депутаттарга (парламентиге) чедир бербээнин эскерип кааш, ТР-ниң Чазаның судка хомудаан. Россияның Бюджет хоойлузунун 238 чүүлүн езугаар чедир алдынмаан акшаны ТР-ниң Чазандан суд дамчыштыр негеп алып деп, депутаттар шийтпирлээн. Ынчалза-даа депутаттарның «ажылдап алган» акшаны алыксаан күзели бүтпээн, РФ-тиң Бюд-

жет хоойлузунда ук 238 чүүлүн үш чыл бурунгаар-ла күш чок кылдыр соксадып каан болган. Эпчөк чүве – Хоойлужудулга палатазының депутаттары ону эскербейн, билбейн Чазак-биле судтажып турар болган.

2003 чылдың июль 1-де ТР-ниң Арбитраж судунга ук хомудалды көөрү болдунмас болганы-биле соксаткан турдала, депутаттар катап хомудал кирип тургаш, ийи дугаар судка көөрүн чедип алганнар, ынчалза-даа хоойлу билбес чорук мындыг алдар чок түңнелге чедиргени ол-дур.

Бир эвес аппаратка бедик мергезилдиг ажылдакчыларның шалыңыга төлээр акша четпейн турган болза, мындыг частырыгны агартып болгу дег, ажылдакчыларга шалың төлээр хөрөңги четчир, долузу-биле төлөп турар. Ол негеп турар 1 миллион 265 муң рубль дээрге аппаратка эт-херексел садып алып дээн акша-дыр. Ынчангаш аппаратка стол, сандай, чымчак диваннар, электри-биле шай хайындарар хөнектер, чылыдыкчылар болгаш өске-даа эт-херексел чок кабинеттиг депутаттар чок боор.

Ам канчаар, орай-даа болза хоойлуда көрдүнгөн эргезин ажылдап, буруузун миннип, тайылбыр-даа кылбайн, хомудалын дедир ап алган.

Д.СЕДЕН.

ЧОННУҢ ҮНҮН ДЫЦНААШ...

2003 чылда Сүт-Хөл кожуунунун социал-экономиктиг хөгжүлдэинин дугайында кожуун чагыргазының отчедун сумуларга шуптузун кожуун чагыргазының баштыңы Иван Монгуш баштаан удуртукчулар таныштырган. Эрткен чылын эвээш эвес ажылдар кожуунга кылдынганын чоннуң хуралдарынга демдеглээн. Теве-Хая — Суг-Аксы автооруун асфальтылаан, Хөр-Тайга суурда сес чуртталга бажыңы, Суг-Аксында 350 олуттуг уран чүүл төвүн болгаш өске-даа объектилерни ажылдап киирген. Малдың баш саны өзүп ораар. Чер ажылының үнүш-дүжүктүрүн бедидериниң чогуур хемчеглерин алыры уламчылавышаан. Кожуун чагыргазы бодунун орулганын көүдөдир дээш доктаамал ажылдап турар.

Кожуун чагыргазының отчедун чурттакчы чон танышкаш, кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестерни илереткен, оларны эдериниң айтырыгларынга доктааган. Кожуунунун социал экономиканын хөгжүдөр, чурттакчы чоннуң амдырал-чуртталгазын экижидер дээш кожуун чагыргазының удуртулганын ам-даа шудургу ажылдаарын күзээн. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйны хөгжүдөрүнче, яды-түрөңги чорукту ажып эртеринче, кем-херек үлгүдешкенин, мал оорлары-биле демиселди шынгырадырынче кол кичээнге чон угландырган.

Кожуун чагыргазы чоннуң саналдарына, шүгүмчүлелдеринге, сүмелеринге үндезилээш, моон соңгаар кылып чорудар ажылдарының хемчеглерин бадылаан.

Бораш ОНДАР.

Сүт-Хөл кожуун.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ТОЖУ КОЖУУНЧЕ

Тожу кожуунуң 2002-2010 чылдарда социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында Экономика яамызының бараалгаткан программаның сайгарылгазын депутаттар дараазында хуралга чедир соңгаарлаткан. Мындыг шиитпирниң чылдагааны — 2001 чылда-ла ажилдап кылган турган программаны эде кылырынга, эргижирээн сан-чурагайларны чаартырынга күш чарыгдавайн Хоойлужудулга палатазынче киригинде болган. Программаны 2004 чылда кирип турар болганда, чүге ооң ажилдаар ужурулу хуусаазы эде бижиттинмээниң чылдагаанын депутат Владимир Орус-оол айтырган. Экономика сайдының оралакчызы Галина Балакина программаны 2001 чылдан эгелеп акшаландырып эгелей бергенин тайылбырлаан. Депутат Каадыр-оол Бичелдей, бир эвес программа 2001 чылдан эгелеп ажилдап эгелээн болза, ооң күүселдезиниң дугайында илеткелди база депутаттарның кичээнге бараалгадыр ужурулу турганын демдеглээн. Программаның кожуунуң амгы үеде социал-экономиктиг байдалын таныштырып, анализтеп көргүскен кезинде санаашкынар будалчак, тода эвес дээрзин депутаттар Алексей Молин болгаш Анатолий Дамба-Хуурак олар демдеглээн.

Хоойлужудулга палатазының Даргазы Василий Оюн депутаттарның шүгүмчүлели-биле чөпшээрешкеш, мындыг чүгле социал деткимче көргүзеринче эвес, кожуунуң сайзыралыңче, бюджеттиң дотациялыг кезин кызырарынче угланган программалар ниити республиканың сайзыралыңа улуг ужуру-уткалыг дээрзин демдеглээн. Программалар салдырган сорулга езугаар айткан хуусааның дургузунда казымал байлактар тывыжындан, орук тудуундан, арга-ыяш ажил-агыһында болгаш аңныр-тывыш адырын таварыштыр кожуунуң бюджетиде

көскү орулганы чоокку үелерде ап эгелээр ужурулу. Депутаттар программаларда айткан бүдүрүлгө объектилериниң санынга Чойганның аржаанын база кириерин саналдаан.

ВЕТЕРИНАРИЯ АЛБАНЫНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

Хоойлужудулга палатазының доктаалын езугаар депутаттар Күрүне Думазының, Федерация Чөвүлелиниң болгаш Россия Федерациязының Чазаның удуртукчуларының адынга республиканың ветеринария албанын акшаландырырынга эргежок чугула 44 млн. рубльди тыварынга дуза кадарын дилээн кыйгырыгы күлээп алган. Россияның-даа, Тываның-даа бюджеттери күлээп алдынган соонда кээп акшаландырышкын дугайында айтырыг тургузар ужуру ветеринария албанының удуртукчусунуң, Тыва Республиканың Чазак даргазының көдээ ажил-агыһ талазы-биле оралакчызының, көдээ ажил-агыһ сайдының харысалга чок чоруундан тургустунган. Чүл дээрге эрткен чылдың август айда-ла Россия Федерациязының Көдээ ажил-агыһ яамызы бодунуң чарлыгы-биле республиканың ветеринария албанын 2004 чылдың январь 1-ден эгелеп дүжүргөн. Ынчалза-даа харысалгалыг ажилдакчылар байдалга хамаарыштыр түннелгир хемчеглер албаан. Хамык ужуру чүгле ажилдакчыларга январь айның шалыңын үлээр үе чедип келгенде кээп билдинип келген. Бир эвес айтырыгы үезинде көдүргөн болза, мал ажил-агыһыг кыдыккызыгаар черде турар республиканың амыдыралыңа улуг ужуру-уткалыг ветеринария албанын чииги-биле камгалап ап болур турганы магатчок деп депутаттар санап турар. Ам кээп, кажан чылдың бюджет хөреңгизиниң хуваалдазы эрте бергенде, айтырыг нарыны-биле тургустунуп келген.

Хоойлужудулга палатазының Даргазы Василий Оюн эрткен неделяда Москвага

ажыл-чорудулгазының үезинде ук байдалга хамаарыштыр айтырыгны Күрүне Думазының аграр политиказының комитетинге тургускаш, ооң даргазы Геннадий Куликтиң деткимчезин алган. Ынчангаш айтырыг чедимчелиг шиитпирлеттинер дээрзинге идегел бар.

Сессия байдалдың тургустунуп келген чылдагаанынга хамаарышкан парламент дыңнаашкынарнын чорударының дугайында шиитпирни күлээп алган.

ИПОТЕКА ЧЭЭЛИЗИН КЫМГА БЭЭРИЛ?

Тыва Республикага ипотека чээлизиң сайзырадырының дугайында хоойлу күлээп алдынган. Хоойлуда чурттаар оран-сава айтырыын шиитпирлээринче угланган ипотека чээлизиң тыпсып турар үеде чамдык өг-бүлелерге чиигелде көргүзерин айтырган. Чиигелделиг чээли алыр эргени амгы үеде чурттап олурар бажыны аргажок бичи болгаш өг-бүле кежигүнү бүрүзүңге тос дөрбелчин метрден эвээш шөл онаашкан өг-бүлелер ап болур. Ол ышкаш чурттап олурар оран-савазы амыдырап-чурттаар арга чок деп санаттынган таварылгаларда, азы элээн каш хары өг-бүлелер чаңгыс бажында чурттап турар таварылгаларда тыпсыр. Өг-бүлениң бир кежигүнү аар хевирге хоочурап аараан болза азы шуут чурттаар чер чок, бажың хөзөйлөп чурттап турар улус, кайызы-даа 30 хар чедир назылыг аныяк өг-бүлелер база көрдүнгөн чиигелделерни ап болур.

Чиигелдениң хемчээлин рынокта бажың өртээниң 8-тен 70 хуузунга чедир доктаадып болуру көрдүнгөн. Чогум кымга каш хуу онаажырын бюджеттиң хемчээлин, чээли алыкчызының материалдыг байдалындан болгаш бажың оочурунга кайы-хире үр турганын барымдаалап тодарадыр. Ынчалза-даа ипотека чээлизиң сайзырадырының дугайында хоойлу республикага бажың тудуун хөгжүдеринче чоннуң акша-хөреңгизин хаара тудар сорулганы салып

турар дээрзин утпазы чугула. Ынчангаш чиигелде көрдүнүп турза-даа, чүгле доктаамал орулгалыг, алган чээлизиң айткан хуузу-биле кады эгидип шыдаар кижилерге ипотека чээлизиң бээр. Материалдыг байдалы нарын, акша-шалыңы эвээш болгаш баштайгы дадыыр акшазын хары угда төлөп шыдавас кижилерге ниити бажың оочуру дүргөн чедер дээрзинге идегээри артар.

ТЫВА ХҮРЕШ. УРУГЛАР САДТАРЫНДАН ПРОФЕССИОНАЛ СПОРТКА ЧЕДИР

Тывада эң сайзыраңгай национал спорт хевир болур хүрешти сайзырадырының дугайында сорулгалыг программа депутаттарның изиг деткимчезин алган. Программаны амыдыралга боттандыраыңга 1700 муң рубль көрдүнгөн. Ук түңге Спорт яамызы хүрешти школаларга болгаш уруглар садтарынга өөредирбиле өөредилге программаны, методиктиг сүмелер номнарын үндүрери көрдүнгөн онзагай. Амгы үеде беш тыва спортчу Улан-Баторда национал хевирлер спортунуң институтунда тускай белеткелди эртип турар. Оон аңгыда программа езугаар хүреш фестивальдарын, чоннар аразыңга маргылдааларны эрттирери көрдүнгөн.

Тываның спорт сайыды Сергей Ооржак күрүнениң талазындан мындыг улуг кичээнге ниитилелде спортка хамаарылга эки талаже ескерлип турарын херечилеп турарын демдеглээн. Оон аңгыда делегейде спорттуң бүгү хевирлерин тускай мергежил деңгелден көдүрер талазы-биле шимчээш-киннер Тываны база оюп эртпес дээрзи чугаажок. Ынчангаш моон соңгаар делегей чоннарының аразыңга тыва нацияның бир онзагайлыгы хүреш болу бээр чадапчок. Депутаттар тыва хүрештиң күрүне атрибутиказын ажилдап кылырын саналдаан.

Хоойлужудулга палатазының парлалга албаны

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛИВИС КАНДЫГЫЛ?

Шагаа байырлалының бүдүүзүндө ТР-ниң Көдээ ажил-агыһ болгаш аш-чем яамызы кожууннарның көдээ ажил-агыһ эргелелдериниң начальниктериниң, эң ылаңгыяда кол агрономнарның, хууда мурнакчы дузалал ажил-агыһтыгларның, механизаторларның, араттарның болгаш бүдүрүлгө удуртукчуларының киржилгези-биле ниити часкы хову ажилдарыңга хамаарыштыр белеткел ажилдарының дугайында республика чергелиг чөвүлел хуралды эрттирген.

Эрткен чылдың малга чем белеткели, ногаа, картофель ажаалдазындан аңгыда, тараа культураларының дүжүдү кандыг болганын билер бис. Ооң чылдагаанын өөредилге болдургаш база моон соңгаар манагзынмаан таварылгаларга бөлөн болуру-биле планныг хемчеглерни тургуспушаан, бо чылын республиканың чер ажилдыгларының мурнунда тараа культураларың 25 муң тонна, картофельди 40 муң тонна, ногаа аймаан 9,5 муң база малга сиген белеткелин 101 муң тонна чедир күүседир деп сорулга салдынган. Ону белеткээринге ниити көдээ ажил-агыһ культураларың 47,2 муң гага база ол ышкаш чаңгыс чылдыг болгаш мал чеминге ажыглаар культураларны 1,9 муң гага тарыры чугула болуп турар. А ону чедип алырыңга тараа культураларыңга — 6,7 муң тонна, картофельге — 12,2 муң, ногаа аймаанга — 40 центнер болгаш чаңгыс чылдыг тарымал сигенге — 500 тонна үрезин негеттинип турарын

чөвүлел хуралга чугаалашкан. Чогуур хемчеглерни ап турбуже, часкы хову ажилдарының белеткелинге хамаарыштыр республиканың дыка хөй көдээ ажил-агыһ бүдүрүлгелери саң-хөө айтырының талазы-биле улуг бергедээш-киннерге таварышкан. Ооң иштинде 2003 чылдың дүжүдүндөн чажар үрезин курлардырап албааны нарын байдалдарга чедирген. Февраль эгезинде медээ-биле алырга, көдээ бараан бүдүрүкчүлериниң курларында бар 1246 тонна тараа үрезиниң 822 тонназы 2003 чылдың база 424 тонназы 2002 чылдың дүжүдүндөн арттырып алган үрезиннери бооп турар. Ылаңгыя Сүт-Хөл, Барыш-Хемчик, Чөөн-Хемчик кожууннарның ажил-агыһларының арттырып алган үрезиниң шынары багай анализти берген. Ниитизи-биле республикада бо чылдың дүжүдүңге дээш уруп белеткел алган тараа үрезиниң хемчээли 18-ле хууга күүсет-

тинген. А Чаа-Хөл, Каа-Хем, Танды, Чеди-Хөл, Эрзин, Тес-Хем база Улуг-Хем кожууннарның ажил-агыһларында бо хүнге чедир белеткел алган үрезини чок. Ынчангаш ТР-ниң Көдээ ажил-агыһ болгаш аш-чем яамызы бо чылдың часкы тарылгазынга көдээ бараан бүдүрүкчүлериниң, өңчүнүң кандыг-даа хевиринден хамаарылга чокка, үрезин айтырыңга хергелелин хандыраы-биле Россияның Көдээ ажил-агыһ яамызынче делегни кириген. Ооң харызынга тараа культураларының үрезиниң садып алырыңга 13,6 млн. рубльдиң акша дузаламчызы көрдүнгөн. Экономистерниң баш бурунгаар санаашкыны-биле алырга, ол акша-биле республикадан дашкаар хоорайлардан Тывага чүгле 1,7 муң тонна тараа үрезиниң садып ап болур.

Кожууннарның көдээ ажил-агыһ эргелелдериниң берип турар медээлеринден алгаш көөрге, тараа үрезини садып алыры-биле тус чер бюджеттеринден 80 тонна үрезиниң өртээнге акша-хөреңги аңгылаттынган. Ынчал кээрге ниити түңнелдерден алгаш көөрге, 2004 чылдың дүжүдүңге боттун база үрезин дээш үндүргөн субсидия акшалары-биле, а ол ышкаш кожууннарның үндүргөн хөреңгилерин каттыштырып кээрге,

чыгдынган хөреңги бүгү хергелелге чарыгдалдың 44,7 хуузу азы 3 муң тонна үрезин бооп турар. Ынчангаш ам-даа республика бюджетинден немелде акша-хөреңги негеттинер апаар дээрзин Көдээ ажил-агыһ яамызы санап турар.

Бо хүннерде көдээ бараан бүдүрүкчүлерниң ажил-агыһының бүгү хевиринде 1463 янзы-бүрү марканың тракторлары бар. Оларның 368-инге капитал септелге негеттинип турар. 970 баш чүк машиназының 50 хуузу септеттинген. Ынчалзажок ажил-агыһларда чылыг гараж чогуңдан Чаа-Хөл, Бай-Тайга, Эрзин кожууннар техника септелгезин ам-даа эгелевээн. Олар чылыг хүннер дүжерин манап турар. База ол ышкаш ажил-агыһларга техниканың артык кезектерин тыптынарыңга болгаш кывар-чаар материал чарыгдалдарыңга ниитизи-биле 11,3 млн. рубль негеттинип турар. Ынчангаш

Чөвүлел хуралдан

кожууннарның чагырга даргаларының часкы хову ажилының планныг хемчеглеринде биригидуртулга кылдыр ажыглап турар документилери — 2004 чылда республикага часкы хову ажилдарыңга баш бурунгаар белеткелди үезинде болгаш организастиг чорударының талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның күлээп алганы доктаал шиитпирлери болур.

Чимисмаа МОНГУШ.

В. БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруу.

ЯДЫЫ-ТҮРЕҢГИ ЧОРУКТУ АЖЫП ЭРТЕР

Хуралга ТР-ниң Чазак Даргазының бирги оралакчызы Ш.В.Кара-оол, ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатаның Даргазының оралакчызы В.Г.Вальков, ТР-ниң парламентизиниң төлээлери С.Х.Монгуш, В.Д.Хемер-оол, сарыг шажын болгаш православ хүрээлерниң төлээлери болгаш хамнар ниитилелдери, чурттакчы чонну ажылга хаара тутар күрүне департаментизиниң база "Чаңгыс демниг Россия" партиязының төлээлери киришкеннер.

РФ-тиң Төп хереглекчилер эвилелиниң 89 девискээрлеринге болгаш селектор хуралга Тываның Хереглекчилер кооперациязының ажил-чорудулгазын талазы-биле ТР-ниң Хереглекчилер чөвүлелиниң даргазы Х.Д.Монгуш чүве чугаалаан, ол бодунуң чугаазына, чурттакчы чоннуң болгаш кооператорларның сагыш-сеткил болгаш мөзү-шынары бедик болганындан яды-түреңги болгаш көдээ черлерде еске-даа социал чидиг айтырылгалар-биле демисел чорударының кол үндезини болуп турар. Ынчангаш республиканың хереглекчилер кооперациязы Камбы-лама эргелели-биле болгаш орус православ хүрээ-биле-калбак денелге кады ажылдажылганы чорудуп турар, ол дугуржулга көдээ чурттакчыларның ортузунга сагыш-сеткилдиң болгаш мөзү-шынарның үнелиг чүүлдерин катап тургузарына онза чугула болуп турар.

2004 чылдың февраль 2-де орус православ хүрээ, Тываның хамнар ниитилелдери болгаш Тываның сарыг шажын организациялары-биле кады ажылда-

жылганың керээзин чарган болгаш бистиң кады ажылдажылгавыс чугаажок республиканың шупту чурттакчыларына ажыктыг болур дээрзинге бүзүрөп турар бис. Ол хереглекчилер кооперациязының ядамк-түреңги чорукту ажып эртер, көдээ чурттакчы чоннуң амьдырал хандырылга болгаш чуртталгазын экижидер, ажыл чок чорукту кызырар социал хүлээлгезин боттандырырга ажыктыг болур.

Республиканың Хереглекчилер эвилели биле Бүгү-россияның "Чаңгыс демниг Россия" партиязының Тывада девискээр салбыры-биле кады ажылдажылганы болгаш демниг хөдөлүрүн дугуржулгазын чарган. Республиканың Хереглекчилер эвилели биле "Чаңгыс демниг Россия" партиязының аразында кады ажылдажылга республикага кооперацияның үнелиг чүүлдерин негиздиринге бодунуң үлүүн кириер база кооперацияның ажил-чорудулгазын таарыштырырга болгаш ону боттандырал талазы-биле чижек эрге-хоойлу баазанын хөгжүдеринге немелде күштү бээр.

Кижиниң байдалында экономика чедишкн боттаныр дээрзин шупту билер бис. Кандыг-даа адырның хөгжүлдеси амгы технологияны шын ажыглап билиринден хамааржыр. Бедик билиглиг удурткучулар керек. Орта дүүштүр бо чылдың март 23-те хереглекчилер кооперациязының Сибирь университетиниң башкыларының киржилгези-биле Хереглекчилер эвилелиниң системазында удурткучуларның өөредилгезин эрттирер көрдүнгөн. Июнь 25-те "Са-

гыш-сеткил болгаш мөзү-шынар — 2004 чылда хереглекчилер кооперациязының чедишкнниң кол үндезини" деп эртем-практиктиг конференцияны эрттирер бис, орта хереглекчилер кооперациязының Сибирь университетиниң башкылары киржир.

Россия Федерациязының Төп хереглекчилер эвилелиниң удурткучулары-биле сөөлгү беш чылдарда эртем-практиктиг конференцияларны эрттирер талазы-биле улуг ажыл чоруттунуп турар, ол кооператорларга кончуг эки школа болуп турар. Эртем-практиктиг конференцияларның

ренцияга ажылдап кылган, оон кол үндезинге яды-түреңги, ажыл чок чорук, көдээ суурларда сагыш-сеткилдиң хоозураашкыны-биле демисел, республиканы аш-чем-биле хандыраарының айыыл чок чоруун болдурбас талазы-биле кооперация организацияларының чорудуп турар ажылы күрүнениң социал политиказынга долузу-биле дүгжүп турар. Чүгле 2003 чылда республиканың хереглекчилер кооперациязының организациялары 117 ажылчын олуттарны немей тургускан, 500 ажыг кижиге түр болгаш сезоннуң ажылдарга хаара туттунган.

ганың, 38 садыг ачы-дуза чедирериниң пунктулары. Ол бараан саарылгазына 16 млн. рубльдиң немелде орулгазын берген. Көдээ суурларга социал айтырылгаларны чедишкнниң шийтпирлээрин күрүне эрге-чагырганың органнары-биле яды-түреңги чорукту ажып эртеринге болгаш ачы-дуза адырын хөгжүдер талазы-биле кады ажылдажылганы болгаш демниг хөдөлүрү болур. Республиканың кооператорлары, республиканың эрге-чагырга органнары-биле хереглекчилер кооперациязының сонургалын камгалаар болгаш суурларның амьдырал хандырылга айтырышын шийтпирлээрин дугурушкан бис. Техникумну акшаландыраарының айтырышын шийтпирлеттинген, аалчылар бажынын чаартып кылырының акша-хөреңгизин тускайлап берген, чаа садыгны ажыдып, еске-даа хөй чүүлдерни кылыры көрдүнгөн.

Бо хүннерде Тывада болгаш Бүгү-россияда хуучуларның отчеттуг хуралдары чоруп турар. Ында көдээ чурттакчыларның амьдыралын экижидер талазы-биле чидиг айтырылгаларны чугаалажып турар, 113 кооперация участокарының 59-унга хуралдарны эрттирди. Болуп эрткен хуучулар хуралдарына Республиканың Хереглекчилер эвилелиниң көдээ чоннуң социал айтырылгаларын шийтпирлээр талазы-биле чорудуп турар ажылын деткип турар.

Зинаида ШИШИГИНА,
республиканың Хереглекчилер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

Бо чылын февраль 26-да РФ-тиң Төп хереглекчилер эвилели Бүгү-россияның хуучуларының болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының селектор хуралын "Ниитилелдиң мөзү-шынарын катап тургузары болгаш көдээ суурларның социал-экономиктиг чаартылгазын хереглекчилер кооперациязының ролун күштүлдирер" деп темага эрттирген. Селектор хуралга хереглекчилер ниитилелдериниң удурткучулары болгаш специалистер, хереглекчилер кооперациязының бүүдүрүлгелери, кооперативтиг өөредилге черлериниң төлээлери, участок кооператив комитеттери, иделкейлиг хуучулар, садыглар эргелекчилери, садыгжылар болгаш хереглекчилер кооперациязының хоочуннары киришкеннер.

ачызында бистиң системаның дыка хөй удурткучулары боттарының ажылына чаа чүүлдерни ажыглап турар апарган. Республиканың хереглекчилер кооперациязының хөгжүлдесиниң стратегтиг угланышкынын эртем-практиктиг конфе-

Хереглекчилер кооперациязының организациялары 50 ажыг хевирниң телевириг ачы-дузанын чонга көргүзүп турар. Чүгле 2003 чылда телевириг ачы-дуза чедирилгезиниң 97 пунктуларын ажиткан, оон иштинде 33 амьдырал хандырыл-

Дайынчы алдарның черлери-биле

АТТАРЫ МӨҢГЕДЕ УТТУНДУРБАС

Украинаның Ровно хоорайны немец-фашисттер эжелекчилерден хостаанының 60 чылының байырлалына тыва эки турачылар Маадыр ие Вера Чүлдүмовна Байлак биле Кыргыз Шошкукович Чамзырын киржи чораан. Олардан

Ровнога болган байырлал канчаар эрткен аңа киржи чораан эштерден бистиң корреспондентивис сонургап айтырган.

Павел САРЫГЛАР:

— Ровно биле Кызыл аразы 8 муң ажыг километр, бо хире ырак черге бистиң 80 хар ажа берген хоочуннарымыс чийк адак, чоруу чогуңгур, 32 шак дургузунда мөңдү-чагай чеде бердивис. Ол черниң удурткучулары, фронтучулар хүндүткелдиг уткуп, чылы-биле хүлээп алганнар.

Тыва эки турачыларны кончуг-ла хүндүлээр чорду. Чүге дээрже Ровнону хостаарына улуг орутку ажытканнарның бирээзи болуп турар дайынчылар-дыр. Бо хоорайны хостаарына ийи муң ажыг кижиге киришкен, оларның 34 тыва эки турачыдан 7 кижиге арткан.

Ровнога, тыва эки турачыларның бир дугаар дайынчы шылгалда туткан чери Деражно суурга болгаш еске-даа черлерге, бистиң хоочуннарымыс баарга, чүгле холга көдүрбес, ол хире хүндүлээрин, үнелээрин магададымыс. Олар боттарының маадырлыг чоруу-биле ону че-

дип алганы билдингир. Ынчангаш оларга тураскаадып кудумчуларны адаан, тураскаалдарны тургускан, аттары маны даштан сиилбирлеп бижээн боор чорду. Моон алырга тыва эки турачылар ат-алдарлыг, оларның аттары мөңгедэ уттундурбас артар.

Бистиң хоочун эки турачыларымыс дайынчы тулчушкуннарга киржи чораан черлеринге четкен, интернационалчы хүлээлгезин күүседип чорааш, маадырлыгы-биле амы-тынындан чарылган эш-өөрүнүң тураскаал хөөрлеринге барган. Вера Чүлдүмовна артыш-биле оларны айдызап, Тывадан эккелген ыдыктыг довураан чашкан, йөрээл сөстөрүн чугаалаан.

Украинага үш хонук дургузунда хоочуннарымыс дыка хөй ужуражылгаларны эрттирген, музейлерге, тураскаалдыг черлерге чораан. Мындыг хемчеглер акы-дунма улустарның аразында найыралды, кады ажылдажылганы улам быжыглаарына, калбартырына улуг ужу-дузалыг болган деп санаар мен.

Дина ОЮН:

— Ровно хоорайга эрткен бо байырлалга Москвадан, Санкт-

аңгыда ТР-ниң Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының харысалгалыг ажылдакчызы Павел Сарыглар, "Тыва" телерадио компанияның журнализи Долаана Салчак, Москвадан журналист Дина Оюн бо найырга киришкен.

Ровно хоорайда тыва эки турачыларның тураскаалының чамында дайынчы хоочуннары-биле Вера Байлак, Кыргыз Чамзырын (ортузунда).

Петербурктан, Киевтен, Житомирден, Тывадан болгаш еске-даа девискээрлерден фронтучулар делегациязы келген болду. Юбилейге тураскааткан байырыг хуралга хоорайның мэри Виктор Чайка чүве чугаалаан. Тулчушкун шөлдеринге тыва

эки турачыларның эрес-дидиминге, маадырлыг чоруунга бедик үнелди ол берген. Тываның делегациязын удуртуп чораан Павел Сарыглар байыр чедирип чүве чугаалаарга, чыылганнар динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Тыва эки турачылар Вера Чүлдүмовна Байлакты, Кыргыз Шошкукович

өөрүшкүзүн илередир чорду. Ровно хоорайның мэри Виктор Чайка "Тываның арат чонунуң акы-дунма дузаламчызы дээш, оларның төлөптиг оолдар, кыстарының маадырлыг чоруу дээш" каш удаа дашканы көдүргөн, ийи чурттуң аразында харылзааны улам быжыглаарының ужу-дузанын чугаалаан.

Тыва эки турачылар-биле беш чыл болгаш маңаа база катап ужуражырын дугуржуп алганнар. Ыңай-бээр аргыжарының транспорт чарыгдалдарының чартыын Ровно хоорай чагыргазы төлээр болган.

Ровно хоорайның мэри Виктор Анатольевич Тыва биле Ровнонуң аразына мурнунда турган быжыг харылзааны катап эгилдирерин чугула деп санааш, бөлүк тыва уругларны лагерге халас дыштандырал аргалыын болгаш еске-даа харылзааларны калбартырына белегин дыннаткан.

Долаана САЛЧАК:

— Мен эки турачы Маадыр ие угбам Вера Чүлдүмовнаның кежээлерге, ужуражылгаларга чугаалаан чугааларны орус дылга очулдуруп чордум. Дыкала мерген, чечен сөстөрлиг хоочун болду. Тываның хөгжүлдесиниң, бодунуң биче бүдүрүлгезиниң (арат ажыл-агыйының), дайын үезинде кандыг бергерлерге таваржып чораанын чугаалап чорду.

Эки турачы угбайның назы-хары улгаткан-даа болза, эрестин, өде-чаразын магадап чордум — деп, ол түннелинде чугаалаан.

ӨГБЕЛЕРИНИҢ ЁЗУ-ЧАҢЧЫЛАДАРЫН САГЫВЫШААН...

Бо чылдың февраль 11-де Чөөн чүк улустарының ай-хүн календары-биле Чаа чылдың байырлалын — Шагааны көөрү-биле кожавыста Моол Республикаже Чөөн-Хемчик кожунуң тус чер хуралының даргазы А.Н.Түлүштүн машиназы-биле Кызылдан аъттангытывыс.

Узун орукка чолаачы Михаил Кууларның ыр-шоорун дыннаар дээш Хандагайтыны эртип, кызыгаарга халдып келгенивисти эскербей бардывыс. Ол хүн чорук-херээвистиң чогуңгуру-ла хөлчөк ийин, ала-чайгаар аайлажып-ла турар. Кызыгаарны эртип турувуста, Улангом хоорайның аэропорт начальниги, Убса-Нур аймакта моол хүреш федерациязының даргазы Басук дарга үүле-херек бүдүрери-биле тыва талаже эртип бар чыдыр. Бистиң биле амыр-менди солушкаш, кайнаар углап бар чыдарывысты айтырды. “Улан-Батор чедип, Цагаан Сар (Ак ай) байырлалын сонуургап көөр дээш бар чыдыр бис” — дээривиске: “Силерге кандыг дуза чедирип болур мен?” — деп айтыра-дыр. Бисти чедирип келген машина чүгле заставага чедер деп чугаалаарывыска: “Ындыг болза Улангомче чолаачым көңгүс чааскаан дедирлээр кижжи, мээң машинама олуруптунар” — дидир. Амыраарывыс хөлчөк.

Улангомга бисти тус черниң спорт даргазы, Моолдун улустун Начын мөгези Доноров өөнүң ишти, дөрт ажы-төлү-биле уткуп алгаш, дараазында хүн — февраль 13-те — Улан-Баторже үдөп кагды. Моол күрүнениң найысылалына дөрт шак болганда, самолёдувус хонупту. Бисти аңаа Моолдун улустун Чаан мөгези Бумбаяр өөнүң ишти, кады төрөөн акызы Батаа суглар чылыг-чымчак уткуп алдылар.

Моолдун эң улуг Кандан хүрээзинге кирип, тейлеп алдывыс. Хүрээниң иштинде Бурганның 23 метр хевир-

дүрүзүн тургускан. Ону 256 килограмм арыг алдын-биле чайырлап будаан дээрзин биске таныштырды. Улуг хемчээлдиг ажылды кылчырынга, ыңча хөй алдынны садып алырынга чон дузалажып, акша-хөрөңгини чыгган болду.

Улан-Баторда өөренип турар тыва оолдарга бисти ужураштырып чедирди. Моолдун Дархан авырга мөгези Хорлогийн Баянмунхтун “Шонхор” дээр дээди өөредилге черинде беш тыва оол өөренип турар — Андрей Хертек, Буян Сүктер, Ахмед Чоймаа, Айдаш Чигжит, Сергек Колдан. Билиг бээри шыырак, негелдези улуг, сагылга-чуруму кончуг шыңгыы өөредилге чери чүведир. Мында моол хүрештен аңгыда кижизиттирикчилеринге хостуг хүрешти, харын-даа аътты канчаар соодарын, ча адарын өөредип турарын Тывадан барган оолдарывыс чугааладылар. Олар Төрөөн чериниң адын сыйкай, эки өөренип турарлар болду. Сүктер Шимет акааның оглу Буян Улан-Батор хоорайның өөредилге черлериниң аразында зона аайы-биле болган хостуг хүреш маргылдаазына 79 кг дензиге бирги черни алган.

“Мөгениң өргээзи” деп спортчу комплекске Цагаан Сарга — Шагаага тураскааткан 256 мөгениң хүрежин көөр ааскежиктиг болдувус. Өргээни база-ла чоннун киржилгези-биле тудуп тургускан. Черле ыңчаш моол чоннун национал ботмедерелиниң, хей-аьдының бедин, идепкейлиин кижжи кайгаар. Ат-алдарлыг мөгелериниң чурук-хөрүүн бирден бирээ

чокка ханаларда делгеп аскан. Национал хүрежи ол хире ат-алдарлыг, хүндүткелдиг. Ынчангаш ону хөгжүдөр херекке моолдар чодазының-даа, дөңмээниң-даа эьдин кезип бээринден чалданмас хире чон чорду. Ындыг хамаарылгадан, күрүнениң бо талазы-биле таарымчалыг, деткимчелиг политиказындан мында спорттун бүгү

лаалап, ыр-шоорлап кээр. Цагаан Сарда кандыг-даа кижжи арагадары амзавас, аас-дыл үндүрбес деп ёзу-чурумну мында шыңгыы-зы-биле сагыш турар. Байырлал хүннеринде кол нуруузунда эьтен кылган болгаш ак аьш-чем колдаан болур. Корум-чурум үрээр таварылгалар шуут чок. Өгбелериниң салгалдар дамчыштыр арттырып бергени ёзу-чаңчылдарын бо бурун черде амдыгаа дээр ыдыктыгы-биле сагывышаан хевээр. “Тывалар база ындыг чордувус, бистинде чүге мындыг эвес апарганыл, кажан, кая, үениң кандыг кезиндээнде алдагдал-частьырыг болдунуп, чаагай чаңчылдарывысты чидирип, бүдүн чоннун салым-чолунга эттинмес ескерилгелер болганы ол” деп, мундак бодалдар кижиниң сеткил-сагыжына кирер чорду.

Февраль 18-те 16

харга чедир элээди

оолдар аразына 300

мөгө күжүн шенешкен.

Тывадан

Чөөн-Хемчик кожунуң

Чыраа-Бажы ортумак

школазындан 9-ку

классчы Искандер

Түлүш багай

эвес киришкен, ыңчангаш

элээди оолдар аразына

баштайгы бичи тыва

мөгө болган. Эртенинде

улуг улус ортузунга

256 мөгениң хүрежи

эгелээн. Маргылдаа ийи

хүн уламчылаан. “Шонхорнун”

сургуулу Андрей Хертек

Моолдун улустун

Начын мөгези Нарынбааторну

карак чивеш аразында

буттааш, кончуг чараштыр

октады. Залда олурган

аарыкчылар Андрейге

диңмитти-биле адыш

часкап аарып

Мааныр, Саида Монгуштар, Андрей Хертек.

хевирлери дең-дески бедик деңнелин сайзыралын алган, моол спортчуларның делегей ареназында чылдан чылче көвүдөп кел чыдарының чылдагааны-даа ында хевирлиг. Ынчалза-даа, канчаарга-даа, хүреш дээрге моолдарга чүгле спорттун бир хевир, көрүштүг оюн-маргылдаа эвес, а амдыралдың адрылбас тудуш кезээ болур. Тывалар база хүреш дээнде аттыглар болгай.

Байырлал неделя хире уламчылаар. Оон дургузунда удур-дедир аалдажып, хүндүлөжип, бар-чогун үлежип, оюн-тог-

мөгө күжүн шенешкен. Тывадан Чөөн-Хемчик кожунуң Чыраа-Бажы ортумак школазындан 9-ку классчы Искандер Түлүш багай эвес киришкен, ыңчангаш элээди оолдар аразына баштайгы бичи тыва мөгө болган. Эртенинде улуг улус ортузунга 256 мөгениң хүрежи эгелээн. Маргылдаа ийи хүн уламчылаан. “Шонхорнун” сургуулу Андрей Хертек Моолдун улустун Начын мөгези Нарынбааторну карак чивеш аразында буттааш, кончуг чараштыр октады. Залда олурган аарыкчылар Андрейге диңмитти-биле адыш часкап аарып

Кысказы-биле

ҮРЕЗИН

Бо 2004 чылдың часкы тарылга үезинде республиканың ажил-агыйларының бүгү хевирин 3943 га черге картофель үрезинин тарып олуртур, оларның аразындан көдээ ажил-агый бүдүрүлгелери болгаш организацияларның дузалал ажил-агыйлары — 494 га, хуу чон — 3320 база республиканың арааттары — 129 га черге тарыырын планнаан. А ол бүгү шөлдү долдур ээлеп олуртурунга 12,2 муң тонна картофель үрезини негеттинип турар.

Эрткен чылдың дүжүдүндөн ажил-агыйлар 12 муң тонна үрезини курлавырлап алган, оон иштинде көдээ ажил-агый бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның шыгжа-

мырларында 288 тонна картофель үрезиниң 177 тонназы “Невский” деп бирги сорттуу. Бо сорттун үрезини Чөөн-Хемчик кожунуң “Хемчик” МУБ-та 10 тонна, Улуг-Хемниң “Хайыракан” МУБ-та 35 тонна, Каа-Хем кожунуң “Бүрөн-Хем” ажил-агыйында 11 тонна база Кызыл кожунда тус-тузунда белеткеттинген. Оон-биле катая ажил-агыйларның шыгжамырында 81 тонна анаа, боттарывыстың чип турарывыс картофель үрезини бар. Бо чылын ажил-агыйлар боттарына шаа-биле белеткенип-даа алган болза, хандырылганы эвээш чурттакчыларга ам-даа 246 тонна үрезини тывары негеттинип турар.

ӨЛҮК-ТЫВЫШ

Тыва Республиканың Чазаа 2001 чылдың август 7-де “2001-2005 чылдарда республикага аңгы-аңгы ажил-агыйын хөгжүдөрүниң талазы-биле” №1015 тускай сорулгалыг республика программанын хүлээп алган. Ук программаны боттандыраарының ниити түнү 38,64 млн. рубль, оон иштинде республика бюджетинден — 11,592 млн. рубль, федералдыг бюджеттен — 15,456 млн. рубль, бюджет адырларындан дашкаар — 3,864 млн. рубль база боттун орулгаларындан — 3,864 болгаш инвестиция акшазындан 3,864 млн. рубль көрдүпүр турар. Ол программаны чыл санында акшаландыраарының хемчээли 7,728 млн. рубль болуп турар, оон иштинде федералдыг бюджеттен

— 3,091 млн. база республика бюджетинден — 2,318 млн. рубль.

2001 чылдың сентябрь 18-те Тыва Республиканың Чазааның тускай доктаалын езугаар күрүнениң “Тыва өлүк” унитарлыг бүдүрүлгези тургустунган турган. Бүдүрүлгениң удуртулганы Улуг-Хем, Чаа-Хөл, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл кожуннарның девискээринге аңнап болурунун талазы-биле узун хуусаалыг чөпшээрел бижикти алган болгаш оларда аңгы-аңгы ажил-агыйын чорудары-биле 907 муң гектар шөлдү бьжыглан. 2002 чылда “Тыва өлүк” КУБ 20 муң диң кештерин, 113 киш болгаш еске-даа аңнар кештерин ниитизи-биле 687 муң рубльдиң тывыжын белеткээн.

Бистиң корр.

Үндүрүтлөр дугайында

ҮЕНИ КАМНАП АЛЫР

Бо чылдың эгезинден эгелээш, үндүрүг отчедун таарымчалыг байдалга тургузуп болурунун аргазы тургустунуп келген. Тускай ажилдап кылган программа езугаар үндүрүг отчедун электроннуг хевирге кирип болур, ол долдуруп алган отчетка арифметика частырылгала эвээжедир арганы бээр, компьютер санажылганың шынын боду хынаар болгаш эрттирикпен частырылганы дыңнадыгны бериптер, оон соонда ону хыналданың түнели-биле тодарадып алыр. Программа үени камнап алырынга ажыктыг. Отчет дужаар дээш үндүрүг инспекцияларына ээлчег манап турбас, декларация долдурап хуудустар садып алыр акша-хөрөңги чарыгдап турбас.

Республиканың кожуннар аразында үндүрүг инспекциялары бо программаны боттандырап хемчээлинге дүүштүр сайгарлыкчылардан болгаш юридиктер албан черлеринден декларацияны, отчетту, санажылгаларны электроннуг хевирге хүлээп ап болур. Үндүрүг отчедун электроннуг хевирге киреринге силерге “Налого-

плательщик ЮЛ” программа дузалаар. Отчеттун баш удур сайгарылганын алгоритм езугаар эрттирер, ыңчан баш удур хыналданы чорудар болгаш декларация долдуруп турар үеде частырылганы, хажыдышкыннарны үезинде эдип кааптар. Үндүрүг отчедун программа-биле хандыраарының хевирин доктаамал онзагай байдалга турар болгаш үндүрүг хоойлу-дугазында ескерлишкиннерни тодарадыр. Программа дээрге частырылгалаң чайлаарының бүгү талазы-биле консультантызы болур.

Программа хандырылганын алыр дээр болза, республиканың үндүрүг инспекциязының эргелелиниң интернет-сайтызы азы үндүрүг инспекциязының үндүрүг телекчилери-биле ажил чорудар килдизинге чеде бээр.

Отчетту магниттиг чедиркичлерге кирип тургаш, хоойлу езугаар саазына кылдырган отчеттарны кады кириери база көрдүнген. Ынчангаш “Налогоплательщик ЮЛ” программаның хандырылганында хоойлуда көрдүнген хуудустарга дүүш-

ордулар. Черле ыңчаш “Шонхор” школазының специалистери Андрейге бедик үнелелди берип, оон ажилгырын, кызымаан, өөреничелин мактап, кедилиг мөгелериниң санынга хамаарыштырар болдулар. Харалаан, бо удаада ийиги салыгда-ла Андрей бергелерге таварышты. Аңаа удур сөөлү чылдарда шүүп турар Авырга мөгө Г. Өсөхбаяр үнүп келген. Бо хире ат-алдарлыг мөгениң Андрейниң бутче киреринден сестип, камгаланып турарын көөрге, чоргааранчыг-даа боор чорду. Ынчалзажок ол хүн чедишкни бистиң тыва мөгөвистиен хая көрүп бергеш турган боор, Андрей балдырлаткаш, октады.

Ийиги хүнде шилиндектерниң шилиндектери артып, бот-боттарына тус-тузунда мынчаар таварышканнар:

1. Дархан Авырга Б. Бат-Эрдене — улустун Начын Ц.Мягмарсүрэн; 2. Улустун Авыргазы А. Сүхбат — улустун Чааны И.Доржсамбуу; 3. Улустун Авыргазы Г.Өсөхбаяр — улустун Чааны Б.Ганбат; 4. Улустун Гард (Хаан-Херети) мөгези Д.Сумъяабаазар — улустун Чааны Б. Гантогтох. Мында онаан октаан мөгелерниң фамилияларын карартып каан. Дөрт мөгө артканда Г.Өсөхбаяр Ц.Мягмарсүрэнни, И.Доржсамбуу Д.Сумъяабаазарны октаан. Сөөлгү салыгда И.Доржсамбууну октааш, Г.Өсөхбаяр бо удаада база шүүлген.

Моол черге эрттирген ийи неделяның дургузунда тус черниң чонунун амыдыралы, культуразы, ажил-ижи, ёзу-чаңчылдары-биле элээн чоок таныжар, Чөөн чүк улустарының ай-хүн календары-биле Чаа чылдың уткуушкунун моолдар-биле кады бедик деңнеге демдеглеп эрттирер арга-шинектиг болдувус. Саида МОНГУШ.

Саида МОНГУШ.

Аяна САЛЧАК.

РФ-тиң Үндүрүтлөр болгаш чыылдалар яамызының ТР-де эргелелиниң ажилдакчызы.

ЧАА РЕСТОРАН

"АЛАҢ-ТОС"

Сөөлгү үеде тыва чон ажылдап-даа, культурулуг дыштанып-даа билир апар чыдар. Ажылдаарда, арта чаа езу-биле чүгле бодунуң күжүңге даянып, тыва ниитилелдин амыдыралыңга чаа чүүлдү кирип, чоннуң культурулуг дыштанылгасыңга онзагай байдалдарны тургузуп турарлар бар апарган. Бот-орулга-чарылгалыг хуу ажыл-агыйны тургузуп, төрөөн республиказының бюджетинче үндүрүг төлээри дээрге-ле чуртунуң келир үеги сайзыралыңга улуг үлүүн кирип турары ол.

Шак ындыг кижилерге, чаа тываларның чамдыктарыңга, ужуражыры-биле Кызылдың национал парыгының хоорайже талазында адырык кыдыында, мырыңай эрик кырында "Алаң-тос" рестораныңга чедип келдвис. Чоокта чаа ээн, октаттынган турган бажың кылаң-тас апарган, даштын шевергин, шаараш херим-биле кажаалап каан, эжикке чедир кижини кылашаар орукту янзы-бүрү өңүг плиталар-биле угулзалай кылып каан. Кижиниң ынаар кириксээзи келир болду. Кирип кээрге, рестораның иштики шимелдезиниң чараш онзагайы, шынап-ла, кижиниң сонургалын хаара тудуптар. Бир-ле дугаар эскертинер чүүл – рестораның иштики каасталгасын тыва аян-биле кылганы. Хөгжүмчүлөр сценажыгажының кыдыында ханада

чадаганнап олурар эрте-бурунгу тыва хөгжүмчүнү национал хептиг, бөрттүг кылдыр чуруп каан дыка улуг өңүг чурукту аскан. Хемче талада хана дыка улуг чырык соңгалардан бүткен. Өске ханаларда эрте-бурунгу тыва амыдыралдың эпизодтарын чураан чараш чуруктары, улуг көрүнчүктөрни дес-дараалай аскылаан. Хөгжүмчүлөр сценажыгажының артында – дыка улуг көрүнчүк хана. Ресторанга чемненип ора, кайнаар-даа көөрге, бир болза көрүнчүкте бодуң, чок болза чараш чуруктар, бир болза сонга өттүр парктың чараш бойдузу, адырык көстүр. Дыштанырыңга езулуг-ла таарыштыр дерээн.

Аңаа бисти чазык-чаагай ээ Ульяна Уйнукооловна Кашпыкоол уткуп алды. Ол боду Ленинградтың күрүне университетин 1981 чылда дооскан, төөгү эртемниг. Тываның дыл, литература, эртем-шинчилел институтунга-даа, "Алдан-Маадыр" аттыг чурт-шинчилел музейинге-даа ажылдап, тыва эртемге, культуурага үлүүн кирип каапкан. Ынчангаш тыва кижилерниң кылып көрбээни хуу саарылгаже кирген баштайгы дидимнерниң бирээзи болган. 1996 чылда акшашалың үнмес берге үеде "Кашпык" деп кафени ажыдып алганнар. Баштайгы үеде бергелер тургулаан. Кызымак, салган сорулгасынга туруштуг аныяк херээжен ол бүгүнү ажып эрткен. Октаттынган, үрелик кафе бажыңын аукционга садып алгаш, ону кезектеп, бичилеп тургаш, септеп-селип алганнар. Аңаа 6 чыл ажылдааннар. Оң соонда бо кайгамчык "Алаң-тос" ресторанының ээзи апарганнар. Ол база-ла октаттынган, үптөнтоннаттынган багай бажың турган. Ону база ийи чыл ишинде боттарының күжү-биле септеп келгеннер. Оларга чүгле төрелдери ол-бо дузаны көргүзүп турган. Оң түңнели халас барбаан. Октаттынган, үрелик бажың ишти каас, чараш, кайгамчык "Алаң-тос" рестораны кылдыр хуула берген. Аңаа келгеннерни кайгамчык чараш

официант тыва кыстар аяныг, чырык хүлүмзүрүү-биле уткуп, чүнү чиирин, ижерин сонургап, амданныг янзы-бүрү аыш-чемни боттары-ла саналдай бээр.

Черле ынчаш культурулуг чорукка ынак болгаш, Ульяна Уйнукооловна кадрларның кижизиг, чараш чоруунче онзагай кичээнгеи салып турар. Повар мергежилдиг кижини аыш-чемни тулган эки кылдыр хайындырып билир, официант кижини клиентилерниң сеткил-сагыжын хаара тудуп шыдаар, онзагай эпиг-ээлдек шынарлыг болур ужурулуг. Ындыг болурунга карак кызыл күш-ажыл негеттинер. Бистиң чамдык аныяктарывыс чүгле боттары каастанырыңга өй, өскелерге таарымчалыг байдал тургузарын, эки ажылдаарын бодавас болгулаар. Күш-ажыл кижини каастаар, чараш, бай амыдыралдыг болдурар дээрзин рестораның чазык-чаагай эээзиниң үлегери көргүзүп турду. Ульяна Уйнукооловна шагдан тура кады ажылдап келген повары Айлаңмаа Чүлдүктү улуг өөрүп четтиришкин-биле адап олурду. Баштай ол "Кашпык" кафезинге аяк-сава чуур кижини кылдыр кирип алган. Удаваанда кызымак кыстың аыш-чем кылыр чемзиг холу билдинип, ук хуу бүдүрүлгениң мурнундан повар эртемни өөренип чедип алган. Ам оң кылган чеми тергийн амданныг. Оң-биле кады ийи официант база өөредип алганнар. Ульяна Уйнукооловна күш-ажылга ынак, кызымак аныяктарны дыка деткиир.

Ынчангаш, номчукчулар! Амданныг аыш-чемни чооглап, аяныг таптыг дыштанып, танцыйлап хөглеп алзын дээш силерни "Алаң-тос" рестораны чалап турар. Кайгамчык чараш национал парыгывыс кыдыында адырык эринде, кожууннарже пассажирлер аргыштырар автовокзалдың чоогунда орук кежир ук рестораның эжи силерге кезээде ажык.

Борис ОНДАР.
Василий БАТЧЫЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

Ульяна Уйнукооловна, өөнүң ээзи Сергей Хавьяевич.

Рестораның иштики хевирин.

Официант Чилис Санчал аалчыларга чемни салып тур.

Бармен А.С. Чалбаа.

Повар Айлаңмаа Чүлдүк.

Бичин аалчы.

Рестораның найырадыг коллективин.

Чаа ном

"МООЛДУН ЧАЖЫТ ТӨӨГҮЗҮ" —

ТЫВА ДЫЛДА

МООЛДУН
ЧАЖЫТ
ТӨӨГҮЗҮ

Тыва Республиканың Кадрлар политиказы, эртем болгаш өөредилге черлериниң талазы-биле яамызы база Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институту 2003 чылда Новосибирск хоорайда Россияның Эртемнер Академиязының "Наука" деп парлагга фирманыңга үндүрген "Моолдун чажыт төөгүзү" деп номну эрткен неделяда эккелген.

XIII чүс чылда тургустунган Моол күрүнең үндезилекчизи, алдарлыг Чингис-Хаанның (Темучинниң) чаш болгаш аныяк чораан үелерин, "Чингис-Хаан" деп атка канчаар четкенин, ооң чорудуп турган

дайыннарын база канчаар мөчээни бижээн эртеги моол литератураңың тураскаалы болур ук номнуң тыва дыл кырынга бир-ле дугаар үнгени ол.

Ук номну моол дылдан тывазынче К.Д. Бижек, В. Энхдалай очулдурган. Ол очулганы Б.Баярсайхан болгаш Л.К. Хертек оригинал-биле шүүштүргөш, эртем тайылбырын кылган бооп турар. Республиканың номчукчуларыңга "Моолдун чажыт төөгүзү" номчуур ааскежикти хайырлаан, номнуң чырыкче үнеринге үлүүн киирген бүгү-ле буянын кижилерге "Шын" солунуң коллективи өөрүп четтиргенин илередип тур. Ном номчуттунгур-ла болзунам, номчукчу!

"Ак терге" кубогу кымдал?

Февраль 26-28 хүннеринде Кызыл хоорайга республиканың бирги чери дээш 15 харга чедир өөреникчилер аразыңга команда аайы-биле шыдыраа маргылдаазы болган.

Аңаа Кызыл хоорайдан база кожууннардан 9 команда (2 оол, 2 уругдан тургустунган) бот-боттарының аразында угаан талазы-биле күжүн шенешкен. Долгандырыг оюнга 39,5 санны алгаш, Кызыл хоорай командазы тиилээн. Чемпионнар ТР-ниң Күш-культура, спорт болгаш аныяктар херектериниң талазы-биле яамының "Ак терге" деп кубогу-биле шаңнатканнар. Команданың кежигүннери Долаан Салчак, Адыгжы Куулар, Седен Ондар база Челээш Шырап — олар дооза Кызылдың немелде өөредилге төвүнден сургуулдар.

Дараазында шаңналдыг черлерни Кызыл болгаш Чөөн-

Хемчик кожууннарың командалары ээлээн. Оон аңгыда Өвүр, Каа-Хем, Эрзин, Сүт-Хөл, Чаа-Хөлден командалар шыгырак оюнну көргүскеннер.

Бо маргылдаа Бүгү-россия чергелиг "Ак терге" мөөрейиниң үшкү чадазы болуп турар. Тилекчилер март-апрель айда Россия чергелиг маргылдаага киржикчилерин болгаш аарыкчылар хөй болган. Ол удавас сентябрь 16-19 хүннеринде республиканың шыдыраа талазы-биле спартакиадазынга улуг белеткел болганы билдингир. Ол ышкаш шыдыраа оюннары уругларның чүгле хостуг үезин шын ажыглаарыңга эвес, а өөредилге болгаш кижизидилгезинге ажыктыг салдарны чедирип турар дээрзин база катап сагындырары артык эвес.

Николай ШИШИГИН.

ГРИПП УЛАМЧЫЛАВЫШААН

2004 чылдың январь 30-де Тыва Республиканың Эрт болгаш онза байдалдарны баш удур болдурбазының талазы-биле хемчеглер алыр комиссиязының санитар-эпидемиологтуг халдавырларга удур биче комиссиязы бодунуң эрткен чылгы ажылының түннелин чугаалашкан.

Ону Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар санитар-эпидемиологтуг халдавырларга удур комиссияның даргазы Е.К. Матвеева даргалап эрттирген. Аңаа комиссия кежигүннери Л.М. Ооржак, С.М. Достай, Т.М. Курганская, сан-эпидхайгаарал төвүнүң харыс-салгалыг ажылдакчылары С.К. Селезнева, Л.В. Сизых болгаш өскелер-даа киришкен. Орта бир дугаарында ТР-ниң күрүнең кол санитар эмчизи Л.М. Ооржак республикада амгы байдал дугайында илеткелди кылган. Тыныш органнарының вирустуг халдавыры (ТОВХ) болгаш грипп талазы-биле байдал республикада нарын болуп артпышаан.

2004 чылдың январь 23-те байдал-биле республикада 3850 кижилер ТОВХ-ден 805 кижилер грипптен аараан. Аарып турар кижилерин 64,5 хуузу 14 хар четпээн уругдарыг бооп турар. Грипптен хөй кезинде Кызыл хоорайда, Би-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Кызыл, Сүт-Хөл кожууннарда кижилер хөй аарып турар. ТОВХ-ден аараан 365 кижилер эмнелгелерге чыдып эмнеткен, оларның 313-ү — 14 хар четпээн уруглар. Грипптен аараан 186 кижилер эмнелгелерге чыдып эмнеткен, оларның иштинде 14 хар четпээн уруглар — 124 кижилер. ТОВХ-ден болгаш грипптен кижилерин өлүп хораан чоруу демдөглетинмээн.

Вакциналар садар акша-хөренги эвээш болганы-биле бо сезонда чон аразыңга гриппке удур тарылгалар эвээш чорутунган. Чүгле 29881 кижилер тарыттынып, 0,8 хууну тургузуп турар. Улуг кижилер 11455, назы четпээннер 18396 тус-тус тарыткан бооп турар. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тожу кожуун-

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Хакасияның Н.Ф.Катанов аттыг күрүне университетиниң Кызыл хоорайда төлээ чери мергежил, билиг бедидериниң институтунга өөренир күзэлдиг студентилерни хүлээп ап турар.

1. Ийги дээди эртем

мергежилдер:

"Юриспруденция" — 3 чыл.

"Бухгалтер учеду, анализ болгаш аудит" — 3 чыл.

"Күрүне болгаш муниципалдыг эргелеп-башкарылга" — 3 чыл.

"Психология" — 3,5 чыл.

"Социал ажыл" — 3 чыл.

2. Шилип алганы мергежилниң аайы-биле ортумак профессионал өөредилгениң азы ортумак профессионал кандыг-даа өөредилгениң баазазыңга шилип алганы мергежилге 3 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге

дээди эртем

мергежилдер:

"Бухгалтер учеду, анализ болгаш аудит" — 3 чыл.

"Саң-хөө болгаш чээли" — 3 чыл.

Ортумак профессионал кандыг-даа өөредилгениң баазазыңга:

"Организацияларга менеджмент" — 3 чыл.

Ортумак педагогика өөредилгезиниң баазазыңга (педколледж, педучилище):

"Школа назыны четпээн уругларның педагогиказы болгаш психологиязы" — 3 чыл.

Ортумак медицина өөредилгезиниң баазазыңга (медучилище):

"Социал ажыл" — 3 чыл.

Өөредилге — Кызыл хоорайга, төлевирлиг өөренириниң хевири — бот-өөредилге. Беседалажып чугаалашканының түннели-биле хүлээп алыр. Өөредилге доозулган соонда дээди эртемниң күрүне дипломун тыпсыр, лицензия № 24 Г-1389, 2001 ч. 03.28; аккредитация №2067, 2001 ч., 05.16.

Херек документилер:

1. Билдиришикин, дээди азы ортумак тускай өөредилге черин доосканының диплому (дипломунуң хоолгазын нотариалдыг бадыткаан болур);

2. Ажылдап турарларның күш-ажыл дептериниң хоолгазы;

3. Паспорттун 2-3 арыннарының хоолгазы;

4. 3x4 хемчээлди 4 фото-чурук;

5. Документилер шыгжап тудар папка.

Документилерни: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5 адресе хүлээп ап турар.

☎ 1-21-72.

КҮШ ЧОК ДЕП САНААР

Сарыг-Кыс Хүреновна СААЯНЫҢ адынга бижээн 1990 чылда школа доосканының дугайында А сериялыг 586126 дугаарлыг аттестат читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Саяна Хүреновна СААЯНЫҢ адынга бижээн 1992 чылда школа доосканының дугайында А сериялыг, 352172 дугаарлыг аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

"ШЫН" СОЛУНУ ДАМЧЫШТЫР

Бистиң эргим ачавыс Валерий Тюлюшович СЕСЕР-ООЛДУ сөөлгү орукче үдежип, бистиң ажыг-шүжүүвүстү кады үлежип, моральдыг болгаш материалдыг дузаны чедирген Чаа-Хөл кожопунуң, школаның башкылар коллективтеринге, ырак-чооктан келген төрелдеривиске, ачавыстың эш-өөрүңге четтиргенивисти сеткиливис ханызыңдан илереттис.

Өөнүң ээзи, уруглары.

Бистиң эргим ачавыс, кырган-ачавыс Дыңзыг-оол Салчакович АКША-ООЛДУ сөөлгү орукче үдежип, ажыг-шүжүүвүстү бистиң-биле денге үлежип, моральдыг база материалдыг дузаны харам чогу-биле чедирген күрүнең "Малчын" каттышкан бүдүрүлгезинин баштаар черинге, Мугур-Аксында 1, 2 школаларның башкылар коллективтеринге, Мөңгүн-Тайга кожуун чагыргазыңга, "Полус" болгаш "Этна" кызыгаарлаттыңан харыс-салгалыг эштежилгелерге, эмчилеривиске, чонувуска, чаңгыс-классчыларывыска четтиргенивисти сеткиливис ханызыңдан илереттис.

Өөнүң ээзи, уруглары, кенни, төрелдери.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаты Алина Викторовна Даржаага ооң авазы

Зоя Викторовна
ДАРЖААНЫҢ

элекке мөчээни-биле ханы кажыыдалды илергейлеп тур.

Тыва Республиканың Ниити болгаш профессионал өөредилге яамызы Улуг-Хем кожуунуң Торгалыг ортумак школазының директору, Тыва Республиканың Өөредилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы, Россия Федерациязының Улус өөредилгезиниң тергини

Май-оол Садарович
ЧУДАН-ООЛДУҢ

озал-ондакка таварышкаш мөчээни-биле төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Прокуратура органнарының ажылдакчылары Барыын-Хемчик кожуунуң прокурору Аяс Май-оолович Чудан-оолга ооң авазы

Май-оол Садарович
ЧУДАН-ООЛДУҢ

озал-ондакка таварышкаш, 52 харлыында мөчээни-биле ханы кажыыдалды илередип тур.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторунуң оралакчылары — 1-19-87, 1-40-77, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91. КИДИСТЕР: нийтиел-политиктиг килдис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, кедээ ажыл-агый, улуттук килдистер — 1-17-09.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 9216. Чагыт 28.

АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязының Парлагга болгаш массалыг информация чепсектериниң талазы-биле хоойлужудулгазының чорудулгазыңга контроль болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинге бүрүткеттинген.

Бүрүткеттирген дугаары — Т-00007. Индекс 10002; 10003. ТР-ниң парлагга болгаш информация куркомитетиниң типографиязыңга парлаан. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлагтыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дыннадылгалары дээш авторлар боттары харылаар.

ШЫН
e-mail: shyn@tuva.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.